

Θοδωρής Παπαϊωάννου*

Το Ζήτημα της Εξασφάλισης μιας Παγκόσμιας, Δίκαιης Διανομής των Εμβολίων COVID-19†

Η COVID-19 έχει μολύνει μέχρι τώρα περισσότερους από 7 εκατομμύρια ανθρώπους παγκοσμίως και προκάλεσε τον πρόωρο θάνατο περισσότερων από 408 χιλιάδες από αυτούς. Ταυτόχρονα, η ασθένεια συνεχίζει να θέτει σε κίνδυνο τη διαβίωση 1,5 δισεκατομμυρίου εργαζομένων τόσο στον Παγκόσμιο Βορρά όσο και στον Παγκόσμιο Νότο. Υπάρχει πλέον μια πληθώρα δημοσιευμάτων και ιστολογίων (blogs) τα οποία προσπαθούν να εξηγήσουν τι ακριβώς προκάλεσε την πανδημία, αλλά και να προβλέψουν τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές της συνέπειες. Οι σχολιαστές διαφωνούν για πολλά θέματα γύρω από τον κορονοϊό, εκτός ίσως από ένα: ότι η καταπολέμησή του παγκοσμίως είναι ζήτημα τεχνολογικής καινοτομίας και κοινωνικής δικαιοσύνης. Αφενός, η ανάπτυξη νέων θεραπειών και αποτελεσματικών εμβολίων για μια τέτοια εξαιρετικά μολυσματική ασθένεια απαιτεί προηγμένες τεχνολογίες βιοεπιστημών. Αφετέρου, η κοινωνική διανομή ενός νέου φαρμάκου ή εμβολίου απαιτεί ισχυρές αρχές ισότητας και δικαιοσύνης.

Αυτή η δεύτερη απαίτηση, δηλαδή η κοινωνική δικαιοσύνη, μπορεί να αποδειχθεί πολύ πιο περίπλοκη από την πρώτη, δηλαδή την τεχνολογική καινοτομία.

* Καθηγητής Πολιτικής, Καινοτομίας και Ανάπτυξης στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Μεγάλης Βρετανίας.

† Το άρθρο αυτό δημοσιεύθηκε πρώτα στα αγγλικά σε διαφορετική μορφή στην ιστοσελίδα του Βρετανικού Ανοικτού Πανεπιστημίου για την Κοινωνική Επιστημονική Έρευνα, στις 12 Μαΐου 2020.

Ο λόγος είναι η δυσκολία επίτευξης συμφωνίας πάνω σε ιδεαλιστικές αρχές κοινωνικής δικαιοσύνης (π.χ. κοσμοπολίτικες και φιλελεύθερες) που μπορούν να έχουν κανονιστική επίδραση στην τεχνολογική καινοτομία σε παγκόσμιο επίπεδο. Όπως προειδοποιεί ο Michael Savage σε πρόσφατο άρθρο του στην εφημερίδα Guardian, υπάρχει ήδη ένας αυξανόμενος «εθνικισμός εμβολίων» που θα επιδεινωθεί από τον ανταγωνισμό μεγάλων δυνάμεων όπως οι ΗΠΑ, η Κίνα, η Ρωσία και η Ινδία. Αυτές οι παγκόσμιες δυνάμεις έχουν ήδη αρνηθεί να υποστηρίξουν την πρωτοβουλία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ) για δίκαιη κοινωνική διανομή τυχόν θεραπειών και εμβολίων για COVID-19 που θα προκύψουν από την κούρσα των βιοεπιστημονικών ερευνών και των κλινικών δοκιμών.

Η απουσία αυτών των χωρών από την πρωτοβουλία του ΠΟΥ δεν προκαλεί φυσικά έκπληξη στους ερευνητές που εργάζονται προς μια κριτική της φιλελεύθερης θεωρίας και πρακτικής της παγκόσμιας κοινωνικής δικαιοσύνης. Αυτή η θεωρία είναι κατά κύριο λόγο ιδεαλιστική, και αυτό διότι συγκροτείται στη βάση της λανθασμένης υπόθεσης ότι κάθε κράτος μπορεί να είναι σε θέση να συμφωνήσει σε αφηρημένες αρχές της δικαιοσύνης και να συνεργαστεί για ένα φιλελεύθερο (δίκαιο) αποτέλεσμα ως προς την διανομή της τεχνολογικής καινοτομίας. Η πραγματικότητα είναι μάλλον διαφορετική και αυτό δεν οφείλεται μόνο στην απουσία ενός παγκόσμιου κυρίαρχου κράτους που θα μπορούσε ενδεχομένως να επιβάλει πολιτικά φιλελεύθερες αρχές δικαιοσύνης στη διαδικασία της καινοτομίας. Αυτό οφείλεται κυρίως στον παγκόσμιο ανταγωνισμό για νέες τεχνολογίες βιοεπιστημών που θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν την ασθένεια καθώς επίσης και στην απουσία ρεαλιστικών κανονιστικών αρχών που θα μπορούσαν να επιτύχουν την κοινωνική δικαιοσύνη επί τόπου μέσω παγκόσμιων θεσμών. Στη συνέχεια θα προσπαθήσω να εξηγήσω γιατί τέτοιες αρχές είναι σημαντικές να αναπτυχθούν και να εφαρμοστούν από τα μέλη του ΠΟΥ για την καταπολέμηση του COVID-19.

Πρώτον, όπως έχω δείξει σε προηγούμενη μελέτη (Papaioannou and Srinivas, 2019) η τεχνολογική καινοτομία ως τέτοια είναι μια ανθρώπινη δράση. Είναι απολύτως σκοποθετημένη και καθοδηγούμενη όχι μόνο από επιστημονικούς κανόνες ηθικής (π.χ. συνοχή, απλότητα, αλήθεια κ.λπ.) και οικονομικές αξίες (π.χ. αξίες χρήσης / ανταλλαγής, χρησιμότητα, υλισμός, κόστος / κέρδος κ.λπ.), αλλά και από ηθικο-πολιτικές αξίες και συμφέροντα (π.χ. ελευθερία, ισότητα, ευτυχία κ.λπ.).

Δεύτερον, ως ανθρώπινη δράση, η καινοτομία, ειδικά στην υγεία, είναι σημαντική για την επίτευξη της κοινωνικής δικαιοσύνης. Πράγματι, όπως επισημαίνουν και οι Buchanan et.al. (2011), η καινοτομία δημιουργεί ευκαιρίες για την προώθηση της δικαιοσύνης, αλλά θέτει επίσης και κινδύνους κοινωνικής αδικίας. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να επιδεινώσει την υπάρχουσα αδικία ή μπορεί να δημιουργήσει νέα αδικία. Φανταστείτε για μια στιγμή ότι βρέθηκε ένα εμβόλιο για τον COVID-19, αλλά η διανομή του θα βασιστεί σε αρχές της παγκόσμιας ελεύθερης αγοράς ή στην παγκόσμια δυναμική ισχύος. Και τα δύο σενάρια, εξ ορισμού, δίνουν προτεραιότητα στα συμφέροντα των χωρών και των λαών υψηλού εισοδήματος όπως η ΗΠΑ. Εάν λοιπόν αυτά τα σενάρια γίνουν πραγματικότητα, είναι βέβαιο ότι θα επιδεινώσουν την υπάρχουσα παγκόσμια αδικία, δεδομένου ότι ορισμένες χώρες και λαοί χαμηλού εισοδήματος – π.χ. οι χώρες της Λατινικής Αμερικής – βρίσκονται ήδη σε μειονεκτική θέση λόγω των υψηλών ποσοστών θνησιμότητας και θα πρέπει να περιμένουν σε μια μεγάλη ουρά πολύ πίσω από άλλες πιο ισχυρές χώρες προκειμένου να εφοδιαστούν με το εμβόλιο. Η καινοτομία καθαυτή δεν είναι απλώς ένα μέσο κοινωνικής δικαιοσύνης. Προϋποθέτει την κοινωνική δικαιοσύνη προκειμένου να νομιμοποιηθεί. Στην περίπτωση του COVID-19, αυτό σημαίνει ότι εκτός εάν η ανάπτυξη νέων θεραπειών ή εμβολίων ακολουθήσει ορισμένες εύλογες αρχές δικαιοσύνης (οι οποίες δεν έχουν σχέση με τις αρχές της παγκόσμιας ελεύθερης αγοράς και τη δυναμική της δύναμης), μπορεί να καταλήξει να αγνοήσει τα συμφέροντα των ίδιων των ανθρώπων που σκόπευε να θεραπεύσει (π.χ. άτομα με σοβαρά προβλήματα υγείας, ιδίως σε χώρες με χαμηλό εισόδημα, συμπεριλαμβανομένων των ηλικιωμένων και των μειονοτήτων) και επομένως να χάσει τη νομιμοποίησή της. Εάν αυτό συμβεί, ορισμένοι από αυτούς τους ανθρώπους δεν θα μπου καν στον κόπο να εμβολιαστούν με κίνδυνο την εμφάνιση νέων κυμάτων μόλυνσεων στις κοινότητες τους και τις χώρες τους.

Τρίτον, η ιδέα της δικαιοσύνης στην καινοτομία δεν αφορά μόνο τη ίση διανομή των καρπών των νέων τεχνολογιών αλλά και την εξίσωση των σχέσεων στη διαδικασία παραγωγής και εφαρμογής νέων γνώσεων. Όσον αφορά την καινοτομία για το COVID-19, έχουμε λόγους να διασφαλίσουμε όχι μόνο την δίκαιη διανομή νέων θεραπειών και εμβολίων για κάθε μέλος της παγκόσμιας κοινωνίας, αλλά – ακόμη πιο σημαντικό – τις ίσες σχέσεις μεταξύ κάθε μέλους της παγκόσμιας κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων των καινοτόμων επιχειρήσεων, των ρυθμιστικών αρχών αλλά και των πολιτών. Η μείωση ή εξάλειψη των σχέσεων κυριαρχίας και καταπίεσης στη

διαδικασία δημιουργίας και εφαρμογής νέων γνώσεων πάνω στην αναδυόμενη ασθένεια του COVID-19 πρέπει να είναι ο κύριος στόχος μιας παγκόσμιας δικαιοσύνης στην τεχνολογική καινοτομία. Κάθε γνώση σχετικά με τον ιό έχει σημασία και αυτό σημαίνει, για παράδειγμα, ότι η γνώση καινοτόμων επιχειρήσεων, ρυθμιστικών αρχών και πολιτών από ορισμένες ισχυρές χώρες του Παγκόσμιο Βορρά δεν θα πρέπει να έχει προνομιακή μεταχείριση ή να έχει προτεραιότητα έναντι της γνώσης καινοτόμων επιχειρήσεων, ρυθμιστικών αρχών και πολιτών από άλλες λιγότερο ισχυρές χώρες του Παγκόσμιο Νότου. Η ισότητα των σχέσεων στην καινοτομία δημιουργεί όρους και προϋποθέσεις μιας παγκόσμιας συνεργασίας για την επίλυση τέτοιων προβλημάτων και είναι ακριβώς αυτό που απαιτείται προκειμένου να επιτευχθεί μια παγκόσμια συμφωνία για τη δίκαιη διανομή καινοτόμων τεχνολογιών για την καταπολέμηση του COVID-19.

Τέταρτον και πιο σημαντικό, η ιδέα της παγκόσμιας δικαιοσύνης στην καινοτομία θα πρέπει να είναι μη ιδεαλιστική, εάν πρόκειται να καθοδηγήσει τη δίκαιη ανάπτυξη και διανομή νέων θεραπειών και εμβολίων για το COVID-19. Τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι δεν μπορεί να βασίζεται σε αφηρημένες (νεο)φιλελεύθερες φιλοσοφικές κατασκευές που είναι εντελώς αδιάφορες για τα υλιστικά (και κατ' επέκταση ταξικά) εμπειρικά δεδομένα των σύγχρονων κοινωνιών. Αντ' αυτού, μπορεί να βασίζεται σε εμπειρικά αληθινές υποθέσεις που επιτυγχάνουν να περάσουν ένα εμπειρικό τεστ σκοπιμότητας, δηλαδή ένα τεστ που να διεξάγεται προκειμένου να παράγει εμπειρικές αποδείξεις για το εάν ένα παγκόσμιο σχέδιο δικαιοσύνης στην καινοτομία είναι εφικτό στην απτή κοινωνική πραγματικότητα. Ο στόχος εδώ πρέπει να είναι ο μετριασμός των παγκόσμιων αδικιών στον τομέα της υγείας, αντί να μας μεταφέρει από την τρέχουσα άδικη κοινωνική πραγματικότητα σε μια υποτιθέμενη απόλυτα δίκαιη. Οι μη ιδεαλιστές θεωρητικοί θεωρούν ότι ένας τέλει δίκαιος κόσμος είναι εμπειρικά αδύνατος. Στην περίπτωση του COVID-19 αυτό συνεπάγεται ότι η κοινωνική διανομή νέων θεραπειών ή εμβολίων στη βάση μη ιδεαλιστικών αρχών δεν θα επιτύχει αυτόματα ένα απόλυτα κοινωνικά δίκαιο αποτέλεσμα σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά πιθανότατα να μειώσει ουσιαστικά το ποσοστό θνησιμότητας και την οικονομική ζημία σε μειονεκτούσες χώρες και σε πληγείσες κοινότητες.

Αν και αυτή η μη ιδεαλιστική προσέγγιση για την παγκόσμια δικαιοσύνη στην καινοτομία με την πρώτη ματιά φαίνεται λιγότερο φιλόδοξη από την ιδεαλιστική

(νεο)φιλελεύθερη προσέγγιση, λαμβάνει υπόψη ζητήματα μερικής συμμόρφωσης ως προς τις αρχές της δικαιοσύνης. Για παράδειγμα, είναι σχεδόν βέβαιο ότι ορισμένες χώρες – π.χ. οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η Κίνα – θα προτιμούσαν να εμβολιαστούν οι λαοί τους πρώτα αντί να δώσουν προτεραιότητα σε άλλες χώρες (π.χ. Περού). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο αυτές οι χώρες ενδέχεται να χρησιμοποιούν «συμφωνίες προαγοράς» για την εξασφάλιση δόσεων εμβολίου. Αυτό που είναι σημαντικό εδώ είναι να έχουμε μια αυστηρή εμπειρική έρευνα για τη διάγνωση των βασικών αιτιών των παγκόσμιων αδικιών στον τομέα της υγείας. Μια τέτοια έρευνα θα μπορούσε να εξαλείψει το «πέπλο της άγνοιας» γύρω από συγκεκριμένες ανισότητες υγείας και να επιτρέψει στα μέλη του ΠΟΥ να καταλήξουν σε συμφωνία σχετικά με ένα ρεαλιστικό μη (νεο)φιλελεύθερο σχέδιο για τη παγκόσμια δικαιοσύνη στη διανομή της καινοτομίας που θα παρέχει σαφή και τεκμηριωμένη/δικαιολογημένη λύση στο πρόβλημα του ποιος πρέπει να εμβολιαστεί πρώτα και σε ποια χώρα. Ένα τέτοιο παγκόσμιο σχέδιο θα μπορούσε να εφαρμοστεί με τη βοήθεια του ΠΟΥ στη βάση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την ισότητα των κοινωνικών σχέσεων, την αναγνώριση των ευάλωτων μειονοτήτων και τις αρχές της δημοκρατικής συμμετοχής. Όπως το θέτει η Elizabeth Anderson (2010) στο βιβλίο της «The Imperative of Integration»: *«Η μη ιδεαλιστική δικαιοσύνη ξεκινά με τη διάγνωση των προβλημάτων και των παραπόνων της κοινωνίας μας και διερευνά πώς να ξεπεράσουμε αυτά τα προβλήματα».*

Στο πνεύμα του επιχειρήματος της Anderson, μπορεί κανείς να καταλήξει ότι: πρώτον, απαιτείται εμπειρική έρευνα για την εξεύρεση παγκόσμιων λύσεων στο πρόβλημα της δίκαιης διανομής εμβολίων και θεραπειών για τον COVID-19, και, δεύτερον, αυτές οι λύσεις πρέπει να εφαρμοστούν ή να δοκιμαστούν επιτόπου προκειμένου να εξαχθούν καθαρά συμπεράσματα για το πώς μπορούν να μετριαστούν οι παγκόσμιες αδικίες μακριά από (νεο)φιλελεύθερα ιδεαλιστικά μοντέλα δικαιοσύνης που έχουν στο επίκεντρο την αγορά.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Anderson, E. (2010) *The Imperative of Integration*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Buchanan, A., Cole, T. and Keohane, R. O. (2011) 'Justice in the Diffusion of Innovation' *The Journal of Political Philosophy*, Vol.19, No.3, pp.306-332.

Papaioannou, T. and Srinivas, S. (2019) 'Innovation as a Political Process of Development: Are Neo-Schumpeterians Value Neutral?' *Innovation and Development*, Vol.9. No.1, pp.141-158.

Savage, M. (2020) 'Once we Have a Vaccine, How will it be Shared fairly around the World?' *The Guardian*, Saturday 25 April. Available at: <https://www.theguardian.com/society/2020/apr/25/once-we-have-a-vaccine-how-will-it-be-shared-fairly-around-the-world>